

OD NJEGOŠA DO ĆOSIĆA

Jezik mržnje i poziv na zločin kao način komuniciranja

Danas možemo argumentovano govoriti o projektovanom antibosanskom, antibošnjačkom i antimuslimanskom djelovanju velikodržavnog ekspanzionizma srpske i hrvatske politike. U dvadesetom stoljeću su srpski i hrvatski nacionalizmi u brojnim konfrontacijama postavili ciljeve svoga djelovanja, a među njima je uništavanje i podjela Bosne. Vidljivo je, također, da postoji kontinuiran proces od 18. stoljeća i razvija se kroz polja militarnog, religijskog, političkog, teritorijalnog, etničkog i ekonomskog djelovanja. Rezultati toga su razarajući i zločinački, s posljedicama da više ne postoje Bošnjaci i muslimani na velikim dijelovima balkanskog prostora koji su nekada naseljavali. Nismo se još odgovorno zapitali kako su *nestali*, šta im se desilo, gdje su, postoje li ikakvi tragovi njihovog življenja nja tim područjima. Kako mogu milioni ljudi nestati, a da se o tome ne govori ili uglavnom ne vodi neka vrsta znanstvenog istraživanja? Na području Balkanskog poluotoka samo u razdoblju od 1870. do 1890. godine poubijano je preko 300.000 muslimana, a preko pet miliona do kraj 19. stoljeća prognano u Anadoliju.¹

U komunikativnoj orbiti negdašnje zajedničke države razorene ratom, u krvi i zločinima, devedesetih godina 20. stoljeća, postojali su diskursi koje nismo smatrali realnim, ovovremenim, ostvarivim. Mislili smo da se ahistorijske naracije i njihovi sadržaji ne mogu nametnuti u našem „moderniziranom“ društvenom kontekstu. Ali te su naracije podgrijavane u pojedinim odjelcima društva i samo su nas neočekivano zaskočile. Pred nama je stajao jezik njegoševske zavjetne osvete Kosova. Tek kada je historija postala stratište vidjeli smo da je u *Gorskom vijencu* pohranjeno kodirano iskustvo jezika mržnje i otvoren poziv na genocid nad pripadnicima muslimanske vjere. Sadržaj iz 19. stoljeća, iz vremena jedne borbe protiv Osmanskog carstva, prelio se u kraj dvadesetog stoljeća u kojem su Bošnjaci nazivani Turcima da bi se na njima realizirala strašna mitska konstrukcija mržnje i zločina. Bez imalo ustručavanja i saosjećanja, neuspjevajući kontrolirati svoju mržnju, „ličnosti“ Njegoševе programske naracije pozivaju na iskorjenjivanje druge vjere. Oni sebe smatraju osvetnicima Kosova. U tom „osvetničkom“ zanosu *Gorski vijenac* slavi pokolj muslimana Cetinja i tadašnje Crne Gore. U njemu se poziva na rat kao jedino rješenje ljudskih interakcija. Otkud nalog da se istrijebe drugi – muslimani? Ko daje taj nalog? Kulturno-povijesna diferencija, koja je civilizacijska specifičnost, kao razlika između pravoslavnih i muslimanskih koncepcija vidljiva je na prostoru Bosne, današnje Srbije i današnje Crne Gore. Muslimani su vrlo jasno bili dobrohotni prema vjernicima pravoslavlja i njihovim bogomoljama tokom pet stoljeća. Nisu ih iskorjenili ili zatrli njihove tragove gdje su živjeli. Pravoslavci, međutim, svoje poimanje religije pokazuju ubijanjem muslimana i rušenjem njihovih bogomolja. Kakvo je to poimanje religije?

Demonizacija muslimana preko jezika mržnje

Gorski vijenac kao programski narativ za iskorjenjivanje muslimana slavi plemensku odmazdu. Cijelo pleme sjedi na guvnu i donosi odluku da pokolje „mrske Turke“. Izdaja je najveća sramota. Duh plemenske svijesti traži slijepu odanost i vjernost plemenu. Najveći grijeh plemenskog života je izdaja vrijednosti

¹ Vidjeti: Kemal H. Karpat, *Ottoman population 1830–1914: Demographic and social characteristics*, University of Wisconsin Press, Madison, Wis., 1985; Justin McCarthy, *Death and Exile. Ethnic Cleansing Ottoman Muslims 1821–1922*, The Darwin Press Inc., Princeton, New Jersey, 1995.

plemena ili izlazak iz kruga plemena. Srpski nacizam se, prema R. Konstantinoviću, pojavljuje kao krajnji izraz duha palanke...²

U *Gorskom vijencu* jezikom mržnje, ponižavanja i vrijeđanja vjerskih osjećanja muslimana govore Njegoševi likovi. To su brđani, surovi, zadojeni osvetom i mržnjom prema muslimanima. Oni su pleme koje se okupilo oko vođe i slavi uništenje drugačijeg pogleda na svijet. Oni slave svoju isključivost, nepopustljivost i ograničenost. Posmatrano s distance to su karakterne crte „junaka“ Njegoševe priče. Obratimo na čas pozor samo na neke dijelove govora likova *Gorskog vijenca*:

Vladika Danilo: (...) Pa im poče demonski mesija / lažne vjere pružat poslastice. / Bog vas kleo, pogani izrodi, / što će turska vjera među nama? (str. 13.)

Vuk Mićunović: (...) Da li ovo svetkovina nije / na komu si sabra Crnogorce / da čistimo zemlju od nekrsti? (str. 14.)

(...) Dokle Turci sve njih savladaju, / mnoge će se bule ocrniti; / borbi našoj kraja biti neće / do istrage turske ili naše... (str. 15.)

Kolo: (...) Nekršću se gore usmrdeše... / Ujedno su ovce i kurjaci, združio se Turčin s Crnogorcem, / odža riče na ravnom Cetinju... (str. 23.)

Vojvoda Stanko (Ljubotinjanin): (...) Što će đavo u kršćenu zemlju? / Što gojimo zmiju u njedrima? / Kakva braća, ako Boga znate, / kada gaze obraz crnogorski, / kada javno na krst časni pljuju! (str. 24.)

Knez Janko: (...) Kakvo Vlaše, krmska poturice! / Će izdajnik bolji od viteza? / ... Ti si izdao prijed i poslijed, / obrljao obraz pred svijetom, / pohulio vjeru prađedovsku, / zarobio sebe u tuđina. (str. 27.)

Knez Rogan: (...) Ćud je ženska smiješna rabota! / Ne zna žena ko je kakve vjere; / stotinu će promijeniti vjerah / da učini što joj srce žudi. (str. 31.)

Vladika Danilo: (...) Ne bojim se od vražijeg kota, / neka ga je ka na gori lista / no se bojim od zla domačega. / Bijesna se bratstva isturčila; / tek domaće napadnemo Turke, / svoj svojega nikad puštat neće; / razluči se zemlja na plemena, / krvava se isklati plemena... (str. 33.)

Knez Rade: (...) Sve je pošlo đavoljijem tragom, / zaudara zemlja Muhamedom. (str. 34.)

Vladika Danilo: (...) Udri za krst, za obraz junački... / Trijebimo gubu iz torine! / Nek propoje pjesna od užasa... (str. 39.)

Vojvoda Batrić: (...) No primajte vjeru prađedovsku / da branimo obraz otačastva (...) / No lomite munar i džamiju, / pa badnjake srpske nalagajte / i šarajte uskrsova jaja (...) Ne šćeste li poslušat Batrića, / kunem vi se vjerom Obilića / i oružjem, mojijem uzdanjem, / u krv će nam vjere zaplivati, – / biće bolja koja ne potone! / Ne složi se Bajram sa Božićem! Jel ovako braćo Crnogorci. (str. 47.)

Ferat Začir, kavazbaša: (...) Iako je zemlja pouzana / dvije vjere mogu se složiti, / ka u sahan što se čorbe slažu. (str. 53-54.)

Vuk Mandušić: Nema kumstva bez krštena kumstva... (str. 55.)

Knez Janko: Kako smrde ove poturice! (str. 64.)

Knez Rogan: (...) Evo vidiš kako smo daleko, / i opet ona teška vonja / od nekrsti ovde zaudara. (str. 64.)

Serdar Janko: Ja sam noćas bio u svatove / i sa bulom ženio Bogadana; / u crkvu je našu pokrstismo, / pokrstismo, pa ih privjenčasmu. (str. 68.)

Vuk Mićunović: Ada za svu igru bez gusalah / ja ti ne bih paru tursku dao. / Će se gusle u kući ne čuju, / tu je mrtva i kuća i ljudi. (str. 80.)

² Vidjeti: Radomir Konstantinović, *Filosofija palanke*, drugo izdanje, Nolit, Beograd, 1991.

Vojvoda Draško: (...) zapita me za naše susjede, / za Bošnjake i za Arbanase: „Kad uhvate – kaže – Crnogorca, / bilo živa al' mrtva u ruke, / hoće li ga izjesti, što li rade?“ / „De izjesti, ako Boga znadeš, / kâ će čovjek izjesti čovjeka?“ (str. 82.)

Svat Crnogorac: Srb i Turčin ne slaže se nigda, / no će priđe more oslaćati. (str. 90.)

Pop Mićo: Amanat mi, ja je i ne čitam, / niti mi je knjiga za potrebu, / nit' je kada u crkvu otvaram. (str. 106.)

Vladika Danilo: Pričajte mi što je tamo bilo: / al' ste vuci ali ste lisice? (str. 130.)

Vojvoda Batrić: Mi pet bratah pet Martinovića / i tri tvoje sluge najvjernije / sa sokolom Borilović-Vukom / poklasmo se sinoć sa Turcima (...) I što ću ti duljiti pričanje? / Koliko je ravnog Cetinja, / ne uteče oka ni svjedoka, / ni da kaže kako im je bilo, / te pod sablju svoju ne metnusmo / koji ni se ne kće pokrstiti; / koji li se pokloni Božiću, / prekrsti se krstom hristjanskijem, / uzesmo ga za svojega brata. / Kuće turske ognjem izgorjesmo, / da se ne zna ni stana ni traga / od nevjerna domaćega vraga. Iz Cetinja u Čeklić pođosmo. / Čeklićki se razbježaše Turci, / malo koga od njih posjekosmo, / ma njihove kuće popalismo; od mečeta i turske džamije / napravismo prokletu gomilu, / neka stoji za uklin narodu. (str. 131-132.)

Vladika Danilo: Blago meni, moji sokolovi, / blago meni junačka svobodo! / Jutros su mi divno voskresnula / iz grobovah našijeh đedovah!. (str. 132.)

Iguman Stefan: Ja ne vidim, nego čujem dosta. / Hajte, braćo, te se pričešćujte / bez priprave i bez ispov'jesti, / a ja mičem sve na svoju dušu. (str. 132.)

(...) Čuj narode svi skinite kape! / Hoću spomen da činim dušama / vitezovah našega naroda; / danas će im najmilije biti / od Kosova nigda kao danas. (str. 134.)

Momče: Kako čusmo za boj na Cetinju, / da na glavu pogiboše Turci, / serdar Janko odmah otpravi / dva momčeta riječkim Turcima: / ko ne misli na Koran pljunuti / neka bježi glavom bez obzira! (...) razuraju grada Obodnika / i sve turske kule i džamiju, / da naš Pazar ne smrdi nekršču. (str. 137.)

Đače: Po Crmnici Turke isjekosmo / i grad Besac s zemljom izravnismo. / Sad ti nema u našu nahiju / obilježja od turskoga uha / do trupine ali razvaline. (str. 139.)³

U ovim navodima iz Njegoševa teksta vidljiva je matrica po kojoj se izvodi zločin iskorjenjivanja i uništenja drugog od 19. stoljeća. Slave se pokolji muslimana i diči se klanjima i rušenjima. Otkud dolazi takva uputa, pa čak i potreba da se tim ponosi? Otkud ta mržnja prema drugoj vjeri? U sintagmi „na Koran pljunuti“, to jest na svetu knjigu jedne vjere, na stotine miliona ljudi koji vjeruju riječima te Knjige kao Božijim, otkriva se mračna pozadina jednog svijeta u kojem se izrodila strašna mržnja i zlo, negiranje drugačijeg i zahtjev za njegovim uništenjem. Zato bosanski nobelovac Ivo Andrić potcrtava: „Sve što se u tim brđima radalo dolazilo je na svet sa refleksom kosovske krvi u pogledu.“⁴ Dakle, „zavjet Kosova“, „osveta Kosova“ Turcima, pomračuje realnost i zatvara vidike ljubavi prema Bogu i čovjeku.

Andrić je skrenuo pozornost na jedno pismo koje je Njegoš uputio skadarskom veziru, Bošnjaku i zemljaku, Osman-paši. U njemu Njegoš kaže:

(...) Kada sa mnom govoriš, kako moj brat Bošnjak, ja sam tvoj brat, tvoj prijatelj; ali kada govoriš ka' Turčin, kako azijatin, kako neprijatelj našeg plemena i imena, mene je to protivno i svakome bi blagorodno mislećem čoeku protivno bilo...⁵

Njegošu je, po Andrićevom mišljenju, bespoštednu borbu „sa svojim i sa tuđinom“ (...) kao primarnu dužnost nalagala čelična shema kosovske misli i koja je za običnog Crnogorca bila razumljiva i prosta kao i život

³ Izvodi su citirani prema: Petar Petrović Njegoš, *Gorski vijenac*, JPI, Zemun, 2009.

⁴ Ivo Andrić, *Umetnik i njegovo delo*, sabrana djela, drugo izdanje, Svjetlost – Mladost, Sarajevo – Zagreb, 1977, str. 11.

⁵ Ibid. str. 20-21.

sam...“⁶ Kada se na kraju dvadesetog stoljeća preuzmu sadržaji njegoševske naracije onda nastupa perverzija, planski zločini, genocid...

Podmetanje krivice zbog „izdaje pradedovske vere“

Dihotomijski *ili-ili* način mišljenja je ustvari oblik isključivosti, nemogućnosti razumijevanja ili mišljenja nijasi, finih razlika i razlikovanja. U takvom načinu mišljenja može biti samo „naša“ istina i ne može biti razgovora niti razumijevanja. To je svijet u kojem se ljudi kolju kao zvijeri i u tome vide ispunjenje smisla vlastitog postojanja ili nužnost ostvarenja starih zavjeta.

Njegoš poji o razgovoru na kojem se ultimativno muslimani pozivaju da se vrate u „pravu vjeru“. Ako to ne urade biće posječeni! Otkud taj obrazac? Kome i zašto smeta postojanje muslimana? O smetnji ili nesposobnosti prihvatanja drugačijeg jasno „svjedoči“ *Gorski vijenac* u kojem se podmeću stavovi isključivosti, rata među religijama i civilizacijama, borbe između lune i krsta, naglašava nemogućnost saživota različitih naroda i kultura. Kroz Njegošev spjev se provlači religijska osnova „izdaje“ u kojoj su muslimani identificirani s Turcima, a Turci su glavni neprijatelji. Taj jezik mržnje i ponižavanja postao je prepoznatljiv kulturni kod velikosrpskih ideologa u posljednja dva stoljeća. Iz njega proizlazi mržnja, nasilje i zločin kao osveta nad „izdajnicima“. To je pervertirana brđansko-hajdučka epika koja stravičnim zločinima iskorjenjuje druge – muslimane.

Mit o vjeri pradedovskoj koju je neko „napustio“ visi kao mač nad glavama drugih – muslimana. Iz te isključivosti proishodi svođenje svijeta i ljudskog života u njemu na „našu“ istinu ili „naš“ princip. Sve drugo je izdaja i laž. U tom svijetu neupitne „pradedovske vjere“, kao prave i jedino istinite, ne može biti promjene, novih iskustava, novih pripovijesti. U njemu je moguće samo monocentričko gledanje na svijet, nikakva pluralistička racionalnost, samo je moguća „naša“ istina u zatvorenom svijetu. Iz magijskog se tumače tajne svijeta. Gleda se u plečku i prema njoj se interpretiraju svjetovni događaji. U vokabularu velikosrpskih ideologa čiste rase i vjere čuje se od devetnaestog stoljeća zloban *prigovor* (a zapravo *prijetnja*) muslimanima koji žive sa pravoslavicima da su navodno *izdali* vjeru njihovih pradjedova. Ovdje je naglasak na *izdaji* koja se smatra najvećom sramotom u patrijarhalnom društvu. Izdaja je nepošten odnos, nemoralno držanje, nedostatak odgovornosti i odvažnosti da se bude u svome elementu. Izdajica je najveći neprijatelj, on je sramota za „naš rod“ i treba ga relegirati ili potpuno uništiti. On je doveo u pitanje istinu naših uvjerenja, on nam je uveo pluralnost vjerovanja, on je povrijedio našu istinu, on je gori od samog đavola. Oni su otvorili naš zatvoreni svijet, oni su prešli zidine u kojima smo sigurni i pustili su da u našim glavama odjeknu i drugačije riječi. Izdajicu treba uništiti! To je poruka svake plemenske isključivosti.

Muslimani Bosne ili Balkana, prije svega Bošnjaci, Crnogorci, Albanci, Pomaci, Romi i Turci nisu nikoga i ništa izdali u pogledu vjerovanja. Biti musliman znači svjedočiti da je Bog jedan i da je Muhammed Božiji rob i poslanik. Vjerovanje u jednog Boga osnov je i kršćanskog i jevrejskog vjerovanja, monoteistički princip. Vjerujući pripadaju u krug jednog vjerovanja bez obzira kroz koju formu vjerovali. Jedinstvo vjerovanja u jednog Boga prevazilazi svaku pojedinačnu predstavu i formu, ono je cjelina našeg znanja i neznanja, svjesnosti i nesvjesnosti, priznavanja i nepriznavanja, odgovornosti i neodgovornosti. Vjera je uvijek individualni čin prema Bogu i ne treba je pretvarati u kolektivističko sredstvo identifikacije.

Velikosrpska ideologija i srpski etnocentrizam Dobrice Ćosića

Sve ideje velikosrpske ekspanzionističke konstrukcije iz 19. stoljeća tražile su svoje definitivno ispunjenje u 20. stoljeću kroz zadovoljenje teritorijalnih pretenzija srpskog političkog i vojnog vodstva. Nacionalromantizam srpskog političkog koncepta izražen je pregnantno u *Načertaniju* 1844. kao programu ostvarenja težnji o stvaranju države srpskog naroda. Pritom ništa ne bi bio sporno da se u tome programu ne radi o zadatom cilju da se drugi narodi postepeno pretvore u srpski. Konstruiraju se optužbe i velikosrpski narativ o izdaji i navodnom pravu da se svi drugi potčine pod srpstvo. To nije bilo moguće izvesti jer su svi narodi u okruženju znali ko su, odnosno znali su da nisu Srbi. Otuda dolazi konstrukcija o poturicama, poturčenjacima i poturčavanju. Namjerno se koristi izraz koji površno označava nešto drugo – kao da su

⁶ Ibid. str. 21.

Bošnjaci postali Turci prihvatanjem islama. Naglašavanje *poturčavanja* je skrivanje bosanskog i bošnjačkog određenja bivstvujućeg koje se vremenom gubi iz upotrebe.

Velikosrpski plan je uvijek bio određena neostvarivim historijskim ciljevima. U tim ciljevima srpski megalomanski projekt je zahtijevao da se srpskom upravljajući i vlasti potčine sve okolne zemlje. U maju 1995. Ćosić bilježi da Srbi tada "nemaju snagu i međunarodne uslove za ujedinjenje", da ostvare svoj „najteži istorijski cilj“ *ujedinjavanja* u veliku srpsku državu.⁷ To ujedinjenje ide na štetu Bošnjaka i Hrvata. Srpski političari nisu uspjeli da konačno ostvare svoj politički i historijski cilj, smisao velikosrpske ideologije – državno ujedinjenje srpskog naroda.⁸

Bošnjaci su u Osmanskom carstvu već imali iskustvo sa srpskim teritorijalnim pretenzijama 1831. godine kada je s desne strane Drine oduzeto šest bosanskih nahija i dato vazalnoj kneževini Srbiji. Borba Huseina Gradaševića za autonomiju Bosne tada nije podržana od bosanskih susjeda. Bošnjaci i muslimani su već u 18. stoljeću prognani i iskorijenjeni iz Slavonije, Like, Dalmacije, Kliškog okruga. Provođenje projekata iz prošlih stoljeća u današnjem vremenu vodi u ponore ljudskog. Ćosić se naslanja na velikosrpsku naraciju iz 19. stoljeća koja u 20. stoljeću ne može biti ništa drugo nego tragična i katastrofalna destrukcija života ljudi koji žive u okruženju velikosrpskih mitova. Jedan takav komprehenzivni mit je narativ o „srpskom narodu s tri vjere“ koji govori štokavskim narječjem, mit koji se pojavljuje u 19. stoljeću, a prepričava ga V. S. Karadžić.⁹ Pored ovoga jezičkog osnova identifikacije srpskog naroda kazuje se i drugi u frazi „gdje je slava tu je Srbin“. Dakle, po navedenom kriteriju srpski narod definira se i pravoslavljem. U vezi s ovim Olivera Milosavljević piše:

Pokušaj kombinacije ova dva koncepta srpske nacije stvorio je unutrašnje neusklađenosti, pošto je prvi kriterijum spajao različite veroisposvesti, a drugi ih isključivao. Prvi kriterijum je vukao „nacionalni prostor“ na zapad, a drugi na jugoistok. Prvi kriterijum je prepoznavao srpstvo kod Hrvata i muslimana, a drugi kod Makedonaca. Nacija je romantičarski zadržavana na nivou „jezik ili pravoslavlje“, nekad komplementarno, nekad uz međusobno isključivanje.¹⁰

Ove kriterije preuzimaju svi velikosrpski ideolozi i historičari, pa sve do Ćosića i Ekmečića u današnjem vremenu. Ćosić u knjizi *Bosanski rat* ponavlja da su Srbi u Bosni islamizirani i pokatoličeni, da nisu bili čvrsti, da su bili „malosrbi“. On ne priznaje Bošnjake i samostalnu Bosnu. On ne prihvata zajednički život u multietničkoj zajednici i pluralnom društvu. On ne vjeruje u zajednički život ljudi različitih uvjerenja, etničkih karakteristika i opredjeljenja. Ćosić se kao pijan plotu drži Andrićevog *Pisma iz 1920. godine* i fraze koju izriče Maks Levenfeld: „Bosna je zemlja mržnje.“¹¹ Ni jednog časa Ćosić to ne zaboravlja naglasiti, dodajući „i tjeskobe“. Za njega je Bosna nesreća koja traje vijekovima, zemlja mržnje koju Srbi nisu potčinili. Za sve su krivi osvajači-muslimani koji su islamizirali dio „srednjovjekovnih Srba“ pravoslavaca u Bosni!? Ćosić nam ne nudi precizan odgovor na pitanje: Otkud Srbi u Bosni? On nam ne objašnjava kako su nestali Bošnjaci i Hrvati s nekih bosanskohercegovačkih područja, to jest onih koja su ratnom silom pretvorena u jedan bosanskohercegovačkih entiteta: Republiku srpsku (RS)?!

Dobrica Ćosić Bosnu vidi kao srpski ratni *plijen* i s Aleksom Buhom govori o pokrajinama, ali ne o *državi* Bosni. Ne spominje Bošnjake! A hvaleći Nikolu Koljevića, kao jednog od najzaslužnijih tvoraca RS, Ćosić

⁷ Dobrica Ćosića, *Bosanski rat*, Službeni glasnik, Beograd, 2012, str. 204.

⁸ Ibid. str. 220-221.

⁹ Vidjeti: Vuk S. Karadžić, „Srbi svi isvuda“, u: Miroslav Brandt et al. *Izvori velikosrpske agresije: Rasprave, dokumenti, kartografski prikazi*, priredio Bože Čović, August Cesarec – Školska knjiga, Zagreb, 1991.

¹⁰ Olivera Milosavljević, *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o „nama“ i „drugima“*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2002, str. 29.

¹¹ Ivo Andrić je svoj kratki tekst *Pismo iz 1920. godine* prvi put objavio u časopisu *Pregled*, u Sarajevu 1946. godine. U njegovim sabranim djelima, u knjizi *Deca* (Sarajevo, 1977.) objavljeno je *Pismo iz 1920. godine* (str. 172-189). U ovom pripovijednom obliku Andrić se prisjeća pisma koje je napisao doktor Maks Levenfeld, sasvim ličnog pisma u kojem jedan čovjek govori o vlastitim perspektivama i vizijama, o tome kako subjektivno doživljava svijet u kojem živi. To nije apsolutno objektivna ili istinita pripovijest. To je priča ili impresija jednog čovjeka. Zašto bi ono što on govori, doživljava ili misli moralo imati univerzalno važenje ili predstavljati nesumnjivu istinu koju bi prihvatili? Pismo nije znanstveno djelo u kojem se metodski prezentira rezultat nekog istraživanja. Svi oni koji se pozivaju na *Pismo iz 1920. godine* kao dokaz o „vekovnoj mržnji“ zloupotrebljavaju djelo Ive Andrića. Iz takvih zloupotreba dolaze najmizernije stranice književnog ili političkog-publicističkog rukopisa velikosrpskog hegemonizma. Eklatantan primjer toga je navedena knjiga Dobrice Ćosića.

dodaje – „prve srpske države preko Drine“¹². Netom navedeno, također, u Banjoj Luci 9. januara 2012. kaže i patrijarh Srpske pravoslavne crkve (SPC) Irinej. Ćosić jasno govori da velikosrpski projekt „entitet RS“ shvata samo kao jednu fazu u stvaranju jedinstvene velike srpske države. On traži da se entitetu RS prizna državno-pravni subjektivitet. Već sad ga nazivaju *država* kako bi u glavama ljudi to postalo nešto prihvatljivo, uobičajeno, samorazumljivo i što bi sa svojom simboličkom vrijednošću bilo neupitno. Time bi se trebalo zaboraviti da je taj entitet nastao na masovnim grobnicama Bošnjaka, ratnim zločinima, razaranjima i genocidom. Preko jezika se „uštimačaju“ mišljenja. Ako u ovome povijesnom trenutku nije moguće objedinjavanje osvojenih teritorija, onda ih treba održati u „konfederalnom statusu“ sa zemljama na čijim teritorijama su nametnute, a kad dođe povoljan trenutak ujediniti sve „srpske zemlje“. Zato srpski političari smatraju Dejtonski sporazum samo formalnim okvirom koji ih ne obavezuje da priznaju Bosnu.

Ćosić istrajava na mitu o islamu kao opasnosti za kršćanstvo i Evropu.¹³ „Očinskom brigom“ kori Evropu i Rusiju što ne vide da u Bosni „Srbi ratuju i za Evropu, da je Amerika zainteresovana da se Evropa potkopava islamom iz Bosne i sa Balkana“¹⁴. Ćosić agresiju na Bosnu i Hercegovinu predstavlja kao „odbrambeni i oslobodilački rat“ srpskog naroda, ali bez jasnog objašnjenja od koga se Srbi posredstvom Jugoslovenske armije oslobađaju. U Ćosićevim konstrukcijama rat koji se vodio protiv Bosne 1992–1995. bio je nastavak Drugog svjetskog rata 1941–1945. godine. U tom ratu ponovo se srpski narod „digao na ustanak“ da se oslobodi?! Ponovo je srpski narod „primoran da se osveti“, jer nikada nije „prvi započeo“. Uvijek neko drugi zgriješi rat i zločine, a onda se srpski narod ne može zaustaviti i on mora da se osveti. To je Ćosićeva mitska matrica srpske kosovske osvete Turcima i drugima. Tako su i posljednji rat protiv srpskog naroda pokrenuli drugi, sada Bošnjaci i Hrvati. Srpski narod primoran je da se brani i da očuva Jugoslaviju, a srpski osvajači i zločinci su nevini?!!

Rat protiv Bosne

Ćosićeva knjiga *Bosanski rat* je falsificiranje o srpsko-srbijanskoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992–1995. Knjiga predstavlja velikosrpski prikaz dijelova događanja disolucije Jugoslavije i ratova za stvaranje velike Srbije koji su vođeni iz Beograda.¹⁵ Ćosić u svojim „dokumentarnim“ sjećanjima neprestano

¹² Dobrica Ćosić, Ibid. str. 232.

¹³ U srednjevjekovnoj strukturi svijeta Raška je prihvatila pravoslavlje uobličivši ga svojim svetosavljem koje slijedi vjersku isključivost i netolerantnost spram drugih religija. U isto vrijeme u Bosni, srednjevjekovnoj banovini i kraljevini, vjeruju svoju vjeru krstjani Crkve bosanske, katolici i pravoslavci. U okolnim područjima vladaju progoni „nevjernika“ i vlada pravilo čija vlast toga i religija. Zato su Tvrtko I Kotromanić i Stjepan II Kotromanić veliki i važni vladari u bosanskoj povijesti i bosanski uzori.

¹⁴ Dobrica Ćosić, Ibid. str. 188.

¹⁵ Priređivačica, Ćosićeva kćerka Ana Ćosić-Vukić, u „Napomeni priređivača“ naglašava: „*Bosanski rat* je knjiga dokumentarnog karaktera o istorijskim zbivanjima u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine i potpisivanja Dejtonskog sporazuma u Parizu kada je pod protektoratom Saveta bezbednosti i Evropske zajednice od Republike Srpske i Muslimansko-hrvatske federacije stvorena država Bosna i Hercegovina.“ (str. 275.) U navedenoj rečenici se oslikava sva velikosrpska „dokumentarnost“, neodgovornost i nepoštovanje drugih naroda. Prije svega, ova rečenica je po sadržaju tako konstruirana da čitalac može pomisliti da su izrazi „Muslimansko-hrvatska federacija“ i „stvorena država Bosna i Hercegovina“ doista službeni izrazi iz Okvirnog sporazuma o miru iz Dejtona koji je potpisan u Parizu. Ovim se, primarno i esencijalno, iskazuje nepriznavanje i nepoštivanje države Bosne i Hercegovine koja je bila republika od 1946. godine. Nigdje se ne spominje riječ *entitet*, kao administrativni dio države koji nema ovlasti države. Država Bosna i Hercegovina nije nastala u Dejtonu, nego je u tom gradu ozvaničena agresija koja je omogućila teritorijalno razgraničavanje bosanskohercegovačkih građana i naroda unutar bosanskohercegovačke države. Naravno, priređivačica ne može napustiti intencije autora, jer iver ne pada daleko od klade. Oni koji su ovu knjigu konstruirali i priredili htjeli bi da ona ima dokumentarnu vrijednost. Ali, ustvari, knjiga samo dezavuirala velikosrpske laži i podvale.

U ovoj „dokumentarnoj građi“ Ćosićeve provenijencije sve je tako grandomanijsko, iskrivljeno, podmetnuto, nakaradno interpretirano, upitno, tako da čitalac koji nema snage da se suočava s konstrukcijama, Ćosićevim verzijama istine, iz stranice u stranicu vrlo brzo odustaje od čitanja. Tek onda kada nema kritičkih čitalaca to djelo se pojavljuje kao „neupitan“ historijski dokument „oca nacije“ kroz kojeg govori „viši“ interes srpskog naroda. Njegov pravi cilj je da u budućnosti regrutuje nove zločince u velikosrpskim pohodima, da im posluži kao opravdanje za počinjene zločine. Zato je potrebno adekvatno kritičko razračunavanje s ovom vrstom licemjernog publicističkog odnosa prema društvenoj zbilji da bi očuvali prave historijske dokumente koji se ovakvim tekstovima obezvrijeđuju i potiskuju. Ova Ćosićeva knjiga nema nikakve veze sa znanstveno-istraživačkim pristupima kojima se pokazuje karakter i struktura rata protiv države Bosne i Hercegovine. Toliko o „dokumentarnom karakteru“ pišćevih zaspisa ili Ćosićevskih konstrukcija.

koristi izraz „bosanski rat“ i pokušava da nas uvjeri da nam nudi njegovo precizno određenje. Njime Ćosić pokušava nametnuti definiciju karaktera rata. Izgleda sasvim bezazleno kada se kaže „bosanska kriza“, „bosanska katastrofa“ ili „bosanski rat“. Šta nam kazuje ova sintagma? Prije svega, to da se radi o građanskom, vjerskom, etničkom, civilizacijskom ratu – a ne o velikosrpskoj agresiji na nezavisnu državu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Sintagma *bosanski rat* djeluje kao neki uobičajen izraz za svakodnevnu djelatnost, gotovo bezazleno, kao da se radi o nekoj mirnodopskoj vojnoj vježbi. U njoj se ne prepoznaje ništa zločinačko ili antibosansko. Iz nje ne prepoznamo o čemu se radi u ratu koji se vodi na tlu Bosne i Hercegovine. No, iz čitanja ovog rukopisa vidi se da Ćosić tlo Bosne vidi kao prostor konfrontacije srpskog i hrvatskog ekspanzionizma. Pritom, uvijek vidi Bošnjake kao one koji su se priklonili Hrvatima. On vidi agresiju Hrvatske vojske (HV) u Bosni i Hercegovini, navodi oko pedeset-šezdeset hiljada vojnika, ali nikada ne govori o agresiji Srbije i Crne Gore na Republiku Bosnu i Hercegovinu. On selektirano servira čitaocima samo dijelove događanja koji mogu potkrijepiti njegovu naraciju. Sintagma bosanski rat ne kazuje ko je agresor na Republiku Bosnu i Hercegovinu, ne spominje Jugoslovensku armiju koja zauzima teritorije bosanske države za srpske pobunjenike i Srpsku demokratsku stranku (SDS), ne spominje zločine nad civilima, opsade bosanskih gradova, razaranja, pljačke, ratne zločine, silovanja i genocid. Nigdje nema 11. jula 1995. godine i zločina genocida u Srebrenici. Ne spominje Ćosić ništa što bi moglo dovesti u pitanje velikosrpsku ideju kao „opravdanu i oslobodilačku“ nužnost. Ćosićeva knjiga je revizija historijskih činjenica i pokušaj novog utemeljenja velikosrpskih mitova iz 19. i 20. stoljeća.

Velikosrpskim ideolozima za sve je „kriv“ Ustav iz 1974. godine kojim je izvršena „dezintegracija“ Jugoslavije i srpskog naroda. Tako misli Ćosić i akademici SANU koji su pripremili *Memorandum* (1986) i u njemu nagovjestili buduća prekrajanja granica. Krivnju za uzdizanje „bosanskog duha“ (sintagma M. Filipovića iz 1967.) snosi i biblioteka „Kulturno naslijeđe“ preko koje je Bosna razvijala duhovnu stranu svoga bivstvovanja. Sva kulturno-duhovna nastojanja Bosne, politička i intelektualna emancipacija naroda, shvatana je kao ugrožavanje velikosrpskih ciljeva, a prije svega, potčinjavanja Bosne srpskoj supremaciji i prevođenju Bošnjaka u srpstvo. Svi takvi pokušaji se karakteriziraju najmizernijim konstrukcijama, a ličnosti koje u tome učestvuju difamiraju se i podvode pod omalovažavajuće oznake. Zato je osamdesetih godina 20. stoljeća započela destabilizacija Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine i strateška priprema za devedesete, za disoluciju Jugoslavije, za ratne godine.

Historijski cilj sve velikosrpske politike i ideologije predstavljen je u cilju da se „svi Srbi ujedine u jedinstvenu veliku srpsku državu“. To naravno ne bi bio nikakav problem da su Srbi sami na Balkanu i da ne postoje drugi narodi. Zbog tog srpskog cilja mnogi narodi u njihovom okruženju su vojno napadnuti već nekoliko puta u posljednjih dvije stotine godina. Taj cilj je postavljen i prilikom disolucije Jugoslavije devedesetih godina, a jasno je nagovješteno njegovo ostvarenje *Memorandumom* SANU iz 1986. i inauguracijom S. Miloševića za vođu srpskih komunista 1987. godine nakon Osme sjednice CKSK Srbije. Velikosrpska politika nije bila u stanju da osmisli koncept saživota s drugim narodima, a ne neprijateljskog odnosa koji je određen ratovima i mržnjom. Pokušaji da se iskorijene Bošnjaci iz Bosne kod Ćosića se predstavljaju kao dva vijeka srpske borbe za oslobođenje ili „oslobodilačke borbe“. Na ovo treba postaviti pitanja: Od koga su se Srbi oslobađali prilikom njihove višegodišnje opsade Sarajeva devedesetih godina dvadesetog stoljeća? Od koga se Srbi oslobađaju prilikom progona Bošnjaka iz Podrinja, Krajine, Hercegovine, Posavine, Semberije? Od koga tada oslobađaju Bosnu srpski vojnici? Lažno predstavljanje karaktera osvajačkih ratova u kojima se iskorijenjuju drugi narodi govori o licemjernom i bahatom mentalitetu ljudi koji mogu za sebe misliti da su hrabri kada ubijaju djecu, žene i starce. Velikosrpstvo je zasnovano na lažima i zločinu, a Ćosić je egzemplaran glas toga zla. On je jedan od huškača koji su širili strah među Srbima i predstavljali im njihovu poziciju kroz narativ o ugroženosti. On je jedan od najodgovornijih ljudi za stravične zločine nad Bošnjacima.

Ćosić nigdje ne vidi odgovornost velikosrpskih zločinaca, jer svugdje se muslimani sami „ubijaju“ od opkoljenog Sarajeva do Srebrenice. On podmeće velike fraze o „srpskom ustanku u Bosni“ kao potrebi za oslobođenjem.¹⁶ Ćosić je na braniku „srpske zemlje“ koja je omeđena masovnim grobnicama Bošnjaka. On sa Owenom i Stoltenbergom, koji su ga posjetili u Beogradu 18. maja 1994. godine, razgovara o podjeli teritorija Republike Bosne i Hercegovine, tj. on sebi daje pravo da razgovara o etničko-teritorijalnoj podjeli jedne nezavisne susjedne države.

¹⁶ Dobrica Ćosić, Ibid. str. 198.

Ćosić ne priznaje presude međunarodnih sudova u Hagu. On negira da postoje opravdani razlozi da drugi narodi budu zaštićeni od velikosrpske agresivnosti i barbarstva. Kao pravi „velikosrpski pisac“ i „otac nacije“, čudi se nad svijetom koji je prema Srbima nepravedan. Ćosić pita Koljevića, koji je potpisao mirovni sporazum u Parizu umjesto Karadžića: „Ispričaj mi ono najvažnije, Nikola.“ Na to slijedi kratak odgovor iz koga se vidi jasno ratni srpski cilj rata protiv Bosne:

Najvažnije je, Dobrice, dobili smo državu Republiku Srpsku, a ostadosmo u Bosni bez Sarajeva. Republika Srpska nazvana je drugim entitetom koji sa Muslimansko-hrvatskom Federacijom, čini nekakvu, ja se nadam kratkotrajnu državu Bosnu i Hercegovinu. Nismo uzaludno ratovali. A jesmo skupo platili prvu srpsku državu preko Drine...¹⁷

Koljević, dakle, po dolasku iz Pariza entitet RS odmah naziva državom i time izvršava *podržavljenje* genocidne konstrukcije na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine. Ovdje je jasno da velikosrpski akteri ne shvataju ozbiljno mirovni sporazum, već ga posmatraju samo kao jednu dionicu u njihovom osvajačko-ujediniteljskom projektu. To je samo *prelazna faza* u procesu stvaranja velike srpske države i potčinjavanja Bosne velikosrpskom interesu. Oni entitet imenuju kao „srpsku državu“, mada je samo Bosna i Hercegovina internacionalno priznata država, ali oni time određuju svoje pretenzije i ciljeve budućeg političkog i militarnog djelovanja.

Ideologija stradanja naroda i ljudskih nesreća

U velikosrpskom projektu Bošnjaci se pokušavaju postaviti u poziciju da se stalno pravdaju velikosrpskim ideolozima i njihovim konstrukcijama. Tako Ćosić oblikuje svoj rukopis da bi se neprestano trebalo pravdati za njegove laži i konstrukcije. U govoru o Ćosićevim konstrukcijama mi se sudaramo s jednom velikosrpskom „kulturom“ koja egzistira unutar srpske kulture od 19. stoljeća i stvara katastrofalne posljedice zbog svojih velikodržavnih ciljeva koji su uzrok kontinuiranog istrebljivanja Bošnjaka i destruiranja države Bosne. U Ćosićevom tekstu možemo iščitati cjelokupan sadržaj velikosrpske ideološke matrice o Bosni, Bošnjacima, islamu, Osmanlijama, katolicima, Hrvatima, Evropi, Evropljanima, Americi, Rusiji i drugim društveno-povijesnim pojavama. Ono što nas iz tog rukopisa zapljuskuje jeste mržnja. Šta je čovjek koji vidi samo mržnju i zlo, koji potencira nesreću i naraciju da je „bosansko tlo vekovima razdirano etničkom i verskom mržnjom“¹⁸? Za njega je Bosna i Hercegovina neodrživa država koju srpski ideolozi i političari ne žele.¹⁹

Ćosić namjerno muti vodu, jednostrano interpretira historijske procese, nije u stanju da se oslobodi *srbocentrizma* i da razvije kritičku samorefleksiju, krivicu za ratove prenosi na druge, predstavlja sebe u idealnom svjetlu kršćanskog paćenika za svoj narod, a svoje ideje kao humanističke. On je, međutim, krivotvoritelj bez pokrića, falsifikator bolesti od lažnih konstrukcija. O izvoru svih stradanja srpskog i drugih naroda na Balkanu Ćosić piše:

Pored borbe za oslobođenje od tuđinskih sila i stvaranja svoje samostalne države, dijasporični srpski narod, narod rasejan po Balkanu, svoje oslobođenje nije nikad odvajao od ujedinjenja i stvaranja jedinstvene države. Na takvom životnom i nacionalnom cilju temeljilo se i srpsko jugoslovenstvo koje je u 20. veku činilo osnovni sadržaj srpske nacionalne ideologije. Otud toliki i kobni ratovi i stradanja; otud i sve nacionalne i ljudske nesreće koje su nas zadesile slovenačkim i hrvatskim razbijanjem Jugoslavije.²⁰

Ćosić, dakle, ovdje tačno iznosi težnju srpskog naroda za „oslobođenjem od tuđinskih sila“ u 19. stoljeću, a što jeste opravdan zahtjev jednog naroda da bude slobodan. Međutim, ta težnja se provodi kao „ujedinjenje i stvaranje jedinstvene države“ ratovima u 20. stoljeću, a to je značilo stradanje svih drugih i drugačijih koji su se našli na zacrtanim ili konstruiranim granicama velike srpske države. Tako nam se pokazuje da je „srpsko pitanje“, ustvari, *teritorijalno pitanje* ili pitanje teritorija koje će ući u sastav srpske države. To je pravi smisao i sadržaj nacionalnog pitanja. Srpska politika ovome pitanju posvećuje devetnaesto i dvadeseto stoljeće. No, na početku dvadesetprvog stoljeća Ćosić deprimirano izjavljuje da međunarodni faktori i okolnosti ne dozvoljavaju da srpska politika riješi ovo pitanje kako ona hoće. Ćosić kaže:

¹⁷ Ibid. str. 224.

¹⁸ Ibid. str. 197.

¹⁹ Ibid. str. 214.

²⁰ Ibid. str. 216.

Srpski etnos se zgusnuo, postao u svemu monolitiniiji i jači; definisale su se granice, hrvatskim šovinizmom i agresijom rešen je vekovni srpsko-hrvatski spor; valjda, smanjili nam se i neprijatelji; uspostaviće se novi odnosi sa spoljnim svetom, posebno sa Evropom. Ovi istorijski procesi izazvaće i promene u našem duhu, kolektivnoj svesti, promeniti nam nacionalnu ideologiju; ugasiće nam se nacionalna grandomanija i fikcijsko uverenje da smo „veliki“ narod, narod ratni pobednik, čudo slobodarstva i junaštva. Poraz od manjih i u svemu slabijih – Hrvata i Muslimana – otrezniće nas od nacionalnih mitologema i epske vatre u našoj srpskoj svesti. Više nećemo biti narod „kosovskog tragičnog opredeljenja“; ni narod Oblića i Brankovića. Mitovi su konačno ostali u imaginarnoj srpskoj biblioteci. Okončao se, valjda, i naš srednji vek. Izgubili smo sve ratove u dvadesetom veku. Ostalo nam je pravo na samoironične paradokse...²¹

Ništa drugo nema osim rezignacije i mržnje u starcu koji je u drugima vidio neprijatelje i razvijao neprijateljstvo. Srpska politika je precijenila sebe. Ćosić konstatira:

Predstoji nam oslobađanje od vlastite istorijske svesti i nacionalnih zabluda. Mi smo narod koji je porazio sebe, a to je najteži poraz. Protiv takvog poraza ne može se dići ustanak, niti voditi novi rat. Od takvog poraza se dugo boluje; prate ga očajanje, rezignacija i trpljenje poniženja. Predstoji nam racionalno prevrednovanje tradicija i svih svojih nacionalnih vrednosti. (...) Mi smo danas teško upropašćen narod.²²

Ćosić je ovu knjigu objavio u Službenom glasniku, zvanični srbijanski glasnik, i prodao je u 20.000 primjeraka. Na taj način se velikosrpska ideja i projekat održava u životu i prenosi novoj generaciji njegovih izvršilaca. Ne smijemo pomisliti da se srpska kultura zasniva samo na Ćosićevim velikosrpskim konstrukcijama. Među Srbima postoje i oni koji sasvim drugačije vide odnose među narodima na Balkanu. S njima Bošnjaci moraju saradivati zarad zajedničke budućnosti. Oni se jasno distanciraju od velikosrpskih i antibosanskih ideologija i politika, naglašavajući mogućnosti saživota naroda i njihovih kultura. Jedan od takvih je profesor Nebojša Popov koji je tokom srbijansko-crnogorske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu tražio odgovornost Ćosića za ratnohuškačko i nacionalšovinističko djelovanje.

²¹ Ibid. str. 219.

²² Ibid. str. 222.